

чне, од времена потамњеле стијене, без и мало зеленила, утичу на расположење указујући се као големе утваре стародревне планине, огољеле непрекидним олујама и свемирским токовима.

Ту човјек поново губи наду да ће dospјети на ону другу страну; планински вијенац који затвара видик изгледа непроходан. Међутим, када приђете ближе, пред вашим сумњивим погледом изненада се указује више пролаза. Поново се веремо неравним стазама и најзад стижемо на зраван са које се уздиже Вршањ и где се осјећа студен у свако доба године.

Човјек се, тек ту и по први пут, опоравља од немира и страха које је изазвала неизвјесност због овог опасног путовања, утисак опште зорке, мучна тишина пустиње и очајна празнина.

Декор се промијенио; пред нама је пространа равница чија позадина, у истом кадру, ствара чаролију најупадљивих контраста.

Лијево, према планинама дуж Херцеговине, на доста пространој равници обраслој вријесом, пасу стада која пружају другачију слику и свједоче о богатству.

Десно се поносно уздиже Вршањ. Његов величанствени врх нестаје тамо где се стварају громови; приступачан је само мразевима. Вјечити сњегови, који покривају дио без растиња, оивичени су старим јелама, тамо гдје почиње вегетација. Између њих вијугају потоци, који се у великим водопадима с треском стрпоштавају у многобројне провалије.

Дуго смо, дивећи се без ријечи, из даљине уживали у прекарсном погледу. Најзад смо стигли до планине коју ријетко ко посјеђује. А тамо кричи дивљих животиња, оштри звуци птица грабљивица, брзи и непрекидни жубор воде једнолично се понављају негдје далеко у страшним пећинама, слабећи бесконачно. Суровост предјела, оштрина климе, мноштво тамних облака који журе и гомилају се, и грмљавина која готово стално одјекује у ово доба године, буде у нама страшну идеју о необузданости атмосфере, о

шконима природе. Све се стапа у тужну цјелину која изазива немир и коју човјек не може да разумије прибрано и без страха.

Међутим, наићи ћете на диван приказ ако се, пркосећи зимору због дуготрајног ходања, комадима леда који се изненада обрушавају, опасности од отапања снијега и налету јаког вјетра, усудите попети до врха планине да са висине истовремено посматрате унутрашњост земље и откријете пространство мора. Каква снажна дјела побјеђују безумну човјекову гордост, а потврђују велико Биће! Колико дивних приказа оплемењује душу, широко се оцртавајући у бескрајну хоризонтал!

Такве ће утиске доживјети сваки осјетљиви посматрач пролазећи кроз овај дио Црне Горе.

Због разноврсних звукова који су стално допирали до мене, нијесам могао да напустим овај крај а да се не распитам о свему што би могло да буде од интереса за орнитологују. Према ријечима мјештана овдје нема ријетких животиња; виђају се само птице којих има и у осталом дијелу Европе; али, према казивањима постоји нешто што би могло да заинтересује радознале. Овдје су окупљене све врсте птица; веома су честе птице грабљивице. Орао и соко се једнако јављају се птице селице, али свака врста се заједнички јављају се птице селице, али свака врста се јавља само 10-12 дана, а стижу у јатима.

Од дивљих животиња сријећу се медвјед, вук и дивља свиња, али у малом броју, јер је природно што се Црногорци, будући да су ловци и пастири, труде да на сваки начин заштити своја стада, њихово главно богатство. Стога су, увијек наоружани и у покрету, спремни да униште животиње које наносе штету њиховим производима.

Долазак у Врбу, Залазе и друга села

Одатле смо се упутили према унутрашњости земље. Прво село на путу из Котора преко Шпиљара, према сједишту Црне Горе, је Врба. До њега се стиже путем који тек